

Mening: De doorsneepremie al houdbaar met kleine aanpassing pensioenuitkering

**BERNARD
VAN PRAAG**

*Emeritus hoogleraar
aan de Universiteit
van Amsterdam*

De laatste jaren is er veel onrust in de pensioenwereld. Bij een aantal pensioenfondsen lijken de reserves niet genoeg om de in betere tijden gedane pensioentoezeggingen, gericht op koopkrachtbehoud, te kunnen waarmaken. In die betere, achter ons liggende, tijden is gedurende vele jaren te weinig premie betaald en daarom zitten we nu met de brokken. Die premie bedroeg voor vele fondsen ongeveer 20 procent van het brutoloon, terwijl die eigenlijk geleidelijk had moeten worden opgetrokken naar misschien wel 30 procent (Pikaart 2015). Werkgevers, waaronder de Staat als grootste, dringen er nu op aan om over te gaan van een systeem van vaste uitkering naar een systeem waarbij het pensioen bepaald wordt op de pensioneringsdatum op basis van de dan bijeengespaarde premiesom met rente. Kort gezegd, het huidige systeem waarbij de pensioenfondsen een resultaatverplichting hebben aangegaan, wordt ingeruild voor een inspanningsverplichting. Het inwisselen van een resultaatverplichting voor een inspanningsverplichting is natuurlijk voor elke deelnemer in een pensioenfonds, jong of oud, onaantrekkelijk. Voor werkgevers en fondsbesturen is zo'n wijziging juist wel aantrekkelijk.

We zullen hier nu niet ingaan op de argumenten voor zo'n systeemwisseling, die voor een groot deel naar mijn idee ondeugdelijk zijn, en die ik al eerder heb behandeld. Wel kan worden gesteld dat de dreiging van een dergelijke verslechtering vele jongeren ertoe brengt te denken dat bij een dreigende déconfiture van het pensioenstelsel men maar beter het roer in eigen handen kan nemen en zelf voor zijn pensioen wil sparen. Hoewel slechts weinigen dit tot nu toe in de praktijk brengen, kan men toch de koffer klaar hebben staan om indien nodig tijdig uit te kunnen stappen. Dat impliceert dat iedere deelnemer een individueel eigendomsrecht krijgt op zijn deel van de pensioenreserves en dat dat deel overeenkomt met datgene wat hij tot dan toe heeft opgespaard, vermeerderd met de gemaakte rendementen.

Dit vereist een hervorming van de huidige systematiek ten aanzien van de premiestelling en/of de opbouw van rechten.

Sinds mensenheugenis wordt bij praktisch alle pensioenregelingen een leeftijdsonafhankelijke premie betaald. Dit is natuurlijk administratief eenvoudig, maar het heeft ook een belangrijk gunstig economisch effect. Oude en jonge werknemers kosten evenveel, zowel wat betreft hun pensioenpremie als percentage van het brutoloon (minus franchise). Hiermee wordt leeftijdsdiscriminatie op grond van leeftijdsgerelateerde pensioenkosten geëlimineerd.

De laatste jaren is er veel kritiek op die doorsneepremie. De reden is dat in de meeste pensioencontracten de pensioenrechten lineair worden opgebouwd, terwijl de premie die betaald is in de beginjaren veel langer oprent dan de premie van de bijna-gepensioneerde. De reserves lopen dus niet-lineair op in de periode dat men premie betaalt, zeg van 25 tot 65 (figuur 1). Iemand die bijvoorbeeld vanaf zijn 25ste pensioenpremie betaalt en op zijn 40ste zijn baan opzegt om zzp'er te worden zal slechts 15/40 van het volledige pensioen krijgen uitgekeerd, terwijl het opgebouwde pensioenvermogen recht zou geven op een hoger pensioen. Na ongeveer de leeftijd van veertig jaar is er een omslagpunt, waarna de betaalde doorsneepremie juist op minder dan jaarlijks 1/40 aanspraak zou geven. De onrechtvaardigheid is het grootst bij de leeftijd van circa veertig jaar. Bovendien zou die geïndividualiseerde vermogensopbouw niet lineair plaats moeten vinden maar degressief conform het werkelijke opbouwprofiel; een alternatief zou zijn om bij een gelijkblijvende lineaire vermogensopbouw de premie met de leeftijd progressief te laten stijgen.

De commotie over de doorsneepremie is een belangrijk motief om het hele pensioensysteem overhoop te halen en te komen tot een nieuw systeem, het beschikbare-premie-systeem. Hierbij wordt de traditionele resultaatverplichting van het pensioenfonds, waarbij een bepaalde uitkering gegarandeerd wordt, vervangen door een inspanningsverplichting, waarbij de pensioenuitkering in feite

onzeker wordt. Men stelt dan dat het huidige systeem en de doorsneepremie in het bijzonder 'onhoudbaar' zouden zijn geworden. Deze koppeling van doorsneepremie aan het traditionele uitkeringssysteem is puur demagogisch. Een doorsneepremie is zowel bij een uitkeringssysteem als bij een beschikbarepremiesysteem mogelijk, en de doorsneepremie kan bij beide systemen ook worden vervangen door een leeftijdsafhankelijke premie.

Laten we nu eens kijken wat het verlies in werkelijkheid is voor een tussentijdse uittreder.

Stel, we zetten de rente op drie procent en veronderstellen dat er geen sterfte plaatsvindt tot het 65ste levensjaar. Een werker die vanaf zijn 25ste elk jaar 1000 euro inlegt aan premie en gepensioneerd wordt op zijn 65ste, zal uiteindelijk een vermogen hebben opgebouwd van 75.401 euro. Voor iemand die op zijn 40ste uittreedt en dus vijftien jaar premie heeft betaald, bedraagt het opgebouwde vermogen bij uitreden 18.599 euro. Dit bedrag gaat dan nog 25 jaar oprenten en komt dan uit op 38.871 euro. Daarom zou deze uittreder recht hebben op $38.871 / 75.401 = 52$ procent van het volledige pensioen. Bij lineaire opbouw zou dat $15/40$ zijn, dus 37,5 procent. Het verschil is dus inderdaad aanzienlijk. De vroege uittreder lijdt een schade van circa vijftien procentpunten ofwel $15/52 = 29$ procent van het opgespaarde kapitaal.

Bij een rente van nul procent maakt het niets uit. Wanneer we rekenen met een geïndexeerde premie en pensioen bij een inflatie van drie procent is de reële rente nul procent, en valt dit verschil dus weg.

De vraag is echter of die potentiële schade bij uittreeders een buitengewoon ingewikkelde operatie rechtvaardigt om de doorsneepremie af te schaffen. Zou het niet veel handiger zijn om de vroege uittreder gewoon het pensioen uit te betalen op zijn 65ste waar hij recht op heeft, dus 52 procent? Temeer, omdat bij indiensttreding op circa 25 jaar haast geen enkele werknemer het plan heeft om op zijn 40ste voor zichzelf te beginnen. De uitreding op veertig jaar is verze-

keringstechnisch dus een *random event*, zoals bijvoorbeeld uitreding bij ziekte. Dit kan niet leiden tot calculerend gedrag. Integendeel, het vooruitzicht van het lijden van een aanzienlijke pensioenschade zal de veertigjarige onder het huidige systeem tegenhouden om zzz'p'er te worden. Die barrière wordt bij verzekering van de pensioenschade juist weggenomen. Mijn voorstel is dus om in het pensioencontract op te nemen dat bij vroegtijdige uitreding na het eind van de actieve periode op de pensioenleeftijd niet het lineaire deel van het pensioen, in dit geval 37,5 procent, wordt uitgekeerd, maar het pensioen waar de ('slapende') deelnemer recht op heeft, dus 52 procent. Uiteraard gaat dit ten koste van diegenen dit tot hun 65ste hebben doorgewerkt, maar in welke orde ligt die verhoging?

Stel dat een fractie μ van de deelnemers bij veertig jaar uitstapt. Bij een rechtvaardige pensioenvoorziening krijgt de veertigjarige volhouder een pensioen P_0 en de voortijdige uitstapper slechts $0,52 \times P_0$. De gemiddelde pensioenlast is dus

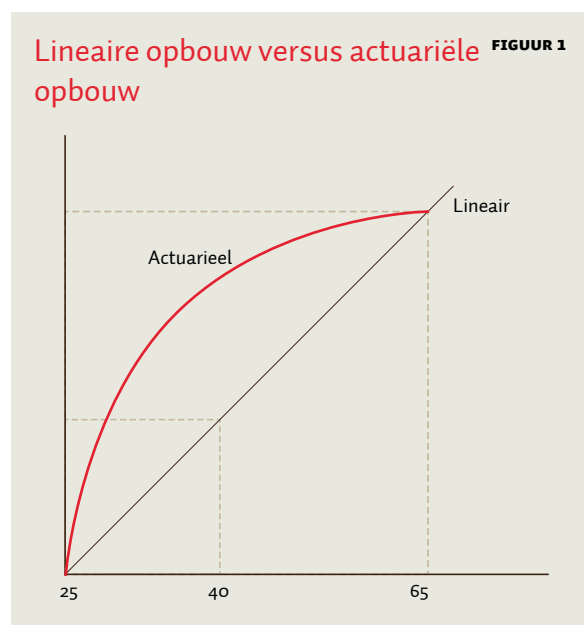
$$(1 - \mu) P_0 + \mu \times 0,52 P_0 = (1 - 0,48\mu) P_0.$$

Bij de gebruikelijke lineaire oplossing is de gemiddelde pensioenlast bij een volpensioen van P_1 gelijk aan $(1 - 0,625\mu) P_1$. Hierbij krijgt de slaper te weinig pensioen en de volhouder te veel. Gelijkstelling van de gemiddelde lasten laat zien dat $P_0 / P_1 = (1 - 0,625\mu) / (1 - 0,48\mu)$. Laten we nu eens aannemen dat $\mu = 10$ procent, een realistisch percentage. Dan is $P_0 / P_1 = 0,984$. Met andere woorden, het volpensioen van de lineaire regeling moet worden gekort met 1,6 procent om de slaper zijn gerechtvaardigde pensioen van 52 procent uit te betalen. Bij $\mu = 30$ procent, een extreem hoge fractie van uittreedenden, zou de korting op het volpensioen ten gunste van het pensioen van de slaper circa 5 procent bedragen.

CONCLUSIE

In mijn berekening heb ik uiteraard simplificerende assumpties geaccepteerd. Het gaat maar om een voorbeeld. Het is echter voor een geschoolde actuaaris heel goed mogelijk een sterftepatroon voor 65 jaar in te brengen en de uitreding te spreiden over een aantal jaren.

Dat neemt echter niet weg dat de correctie naar rechtvaardigheid met een uitermate geringe korting op het volpensioen ten gunste van de slaper kan worden verholpen. Er zullen natuurlijk altijd leeftijdsgerelateerde productiviteitsverschillen blijven, maar de doorsneepremie is een groot goed omdat hiermee de leeftijdsdiscriminatie op grond van verschillen in pensioenpremie wordt geëlimineerd. De vraag blijft dan: waarom zouden we de oplossing zo moeilijk maken, als het zo eenvoudig kan?

LITERATUUR

Pikaart, M. (2015) *Wanbeleid, Algemeen Burgerlijk*. Amsterdam: Amsterdam University Press.